

TRYGVE BRATTELI:

Jeg ønsker landsstyret velkommen til dette møtet. Jeg går ikke nærmere inn på omstendighetene som ligger bak at det er innkalt. Det skal jeg gjøre i en mer samlet redegjørelse om et øyeblikk. Men forutsetningen er jo i løpet av dette møtet og det møtet vi skal ha sammen med stortingsgruppa i morgen, å få en foreløpig diskusjon om den aktuelle situasjon. Siden jeg sier foreløpig, legger jeg ikke noe mer i det enn at jeg går ut fra at vi gjør ikke verdens fremtid ferdig verken i dag eller i morgen. Men vi må nå først og fremst konsentrere oss om en del av de spørsmål som er aktuelle i den foreliggende situasjon.

Det er til dette møtet i dag bare satt opp ett punkt. Det er "Den politiske situasjon". For så vidt en under debatten skulle komme til at der fra dette møte burde komme vedtak av noen art, så vil jeg komme tilbake til det. Jeg går ut fra at vi som vanlig nedsetter en redaksjonskomite og legger møtene i morgen på en slik måte at landsstyret om nødvendig kan ta et sær møte for å gjøre de vedtak det finner å ville gjøre. Det foreligger ikke noe ferdig forberedt forslag nå ved starten av møtet.

Etttersom jeg skal si noen ord ved innledningen, vil jeg be Reidulf Steen om å lede dette møtet.

+ + + +

Allerede tidlig under begynnelsen av siste kapittel i opplegget til den virksomhet som gikk forut for folkeavstemningen, forutsatte en at der, i det øyeblikk folkeavstemningen var holdt, ville foreligge en situasjon som det ville være nødvendig å gjennomdrøfte med landsstyret. Dette gikk en ut fra ville være tilfelle uansett hva resultatet ville bli av folkeavstemningen. Derfor ble også dette møtet varslet lenge før folkeavstemningen ble holdt, for å ha det i beredskap under den situasjon som oppstod, - et møte som da etter omstendighetene burde holdes etter folkeavstemningen, men før Stortinget trådte sammen den 1. oktober.

Det er da dette møtet som nå starter her i dag med landsstyremøtet. Nå vil det bli bruk for landsstyret i flere sammenheng med det videre politiske arbeidet i tiden framover, og jeg nevner det allerede nå med en gang.

Vi har blant annet nå fått tilsendt det foreløpige landsmøte-stoffet, alle utredningene fra de programkomiteer som ble nedsatt for atskillig tid tilbake. Hadde vi ikke hatt dette møtet i dag for det formål det har, så ville vi omkring denne tiden hatt et landsstyremøte for å førstegangsbehandle det stoffet. Det må nå vente noe, og det er ikke noe forslag i dag om når en skal ha det møtet. Men så vidt jeg kan skjønne, må det bli i løpet av de aller nærmeste uker at en får et nytt landsstyremøte for å førstegangsbehandle det politiske opplegg til landsmøtet.

Jeg nevner det - dels for å begrunne at jeg praktisk talt ikke, eller i hvertfall svært lite, kommer til å gå inn på problemer av den karakter i det jeg legger fram nå for dette møtet. Jeg tror når det gjelder vurderingen av det politiske grunnlag for Arbeiderpartiets virksomhet, så vil det med større fordel kunne tas i det landsstyremøte som skal behandle disse bearbeidede komiteinnstillinger om vår politikk på de forskjellige områder i en ny fireårsperiode etter stortingsvalget i 1973.

Det som interesserer her i dag, er først og fremst den situasjon som er oppstått i og med folkeavstemningens resultat og det arbeide både i øyeblikket og i tiden framover som partiet vil bli stillet overfor, både organisasjonsmessig og politisk.

Det ble reist spørsmål da Gjøvik-møtet var innkalt, om en burde på det tidspunkt ta et landsstyremøte. Og jeg vil et øyeblikk stoppe ved hvorfor det ikke ble gjort. For det første var det nå slik at etter vår oppfatning så var det fundamentale politiske grunnlaget for opplegget til virksomheten for folkeavstemningen fastlagt gjennom vedtakene på det ekstraordinære landsmøtet vi hadde. Det er vedtak som, når det gjaldt den sak vi skulle ut i striden for, jo ikke kunne endres eller gjøres om av landsstyret. Det politiske grunnlag lå derfor til rette. Og dette sammen med at en var seg bevisst at en under alle omstendigheter måtte kalle på landsstyret på dette tidspunkt, gjorde at det ikke ble innkalt noe landsstyremøte i slutten av august da Gjøvik-møtet ble holdt.

Jeg kommer heller ikke her i dag til å gå noe særlig inn på de problemer som knytter seg til valget i 1973. Men jeg nevner her i denne sammenheng at nesten alt vi nå beskjeftiger oss med både i dagens situasjon og med sikte på det arbeide vi nå skal gå til, selvfølgelig i stor utstrekning også er preget av at en bærer i minne at om en år har vi et stortingsvalg som vi under alle omstendigheter

har sett fram til, og hvor en får forsøke i alt hva en nå foretar seg både organisasjonsmessig og politisk, å sikte dette arbeid slik inn at det kan tjene den utvikling en ønsker i månedene framover og det resultat en ønsker å få til når det gjelder valget i september 1973.

Kanskje jeg på dette trinn bare skal få nevne at det foreligger et par-tre henvendelser som jeg er bedt om blir forelagt for landsstyret. Jeg tror ikke jeg skal bruke tid til å lese dem, i hvertfall ikke alle. Det er styret i Søndre Salangen Arbeiderparti, det er et kort telegram: "Viser til avstemningsresultatet i EF-saken og ber landsstyret ta konsekvensen av folkets råd og gå aktivt inn for forhandling om handelsavtale samt regjeringsmakt." Det foreligger et vedtak fra Norsk Grafisk Forbund som sier: "De norske velgere har sagt sin mening om norsk medlemskap i EF. La oss som en del av arbeiderbevegelsen erkjenne dette og ta konsekvensen av folkets holdning. Vi ser resultatet som et ønske om at det må bli en annen tilknytningsform enn fullt medlemskap og at vi ser resultatet som et uttrykk for at en større del av Arbeiderpartiets velgere ber om en slik løsning. Det norske Arbeiderparti skal til enhver tid være et parti som avspeiler holdningen hos velgerne, og på denne bakgrunn ber vi om at Det norske Arbeiderparti deltar positivt i arbeidet for å beholde regjeringsmakten og aktivt gå inn for en best mulig handelsavtale." Og så er det fråsegn om den aktuelle politiske situasjon frå styret i Fron Arbeiderparti: Det er såpass langt at jeg her ikke leser det. Men det kan bli gjort tilgjengelig senere, om en skulle ønske det. Det behandler samme sak, men noe mer utførlig enn de korte uttalelsene jeg her nå nevnte.

for
Vi er kommet til veis ende i et år som/Arbeiderpartiet ikke har vært enkelt. Og det gjelder jo særlig for de siste månedene. Men for så vidt kan en si at det problem partiet og Regjeringen, da den ble utnevnt i mars 1971, var fullt klar over at forelå, Den arbeidsperioden er nå slutt i og med folkeavstemningen. Det kan gi grunnlag for mange refleksjoner både om den tid som er gått og om den tid som kommer, både om det som har vært situasjonen og arbeidet i og for partiet i denne tiden og om de problemer som dette etterlater. Det ligger i sakens natur at jeg her i dag bare kan streife inn på enkelte av hovedmomentene i denne saken.

Når det gjelder saksbehandlingen, er den behandlet blant annet i dette landsstyret flere ganger i løpet av denne perioden. Den ble også behandlet av selve landsmøtet. Det er ingen grunn til å legge skjul på - det var vi jo for så vidt klar over - at også selve saksbehandlingen har skapt atskillige vanskeligheter og atskillige påkjenninger i partiet som til dels er av en annen karakter en har under mere normale forhold.

Etter den utvikling politisk hele saken fikk, særlig den offentlige debatt, og sett i lys av den offentlige debatt det resultat som ble av folkeavstemningen, så er jo selve saken avgjort, for så vidt gjelder den saksbehandlingen vi nettopp nå har vært inne i. Det festnet seg her mer og mer at det resultat folkeavstemningen ga, det ville en måtte følge. Jeg får jo så mange slags henvendelser om dagen. Jeg får et uttall av hyggelige henvendelser. Jeg vil gjerne si det, de var ikke alltid like hyggelige så lenge striden *gjaldt. Men de* kommer nå om dagen. Enkelte av dem reiser blant annet spørsmålet om ikke Stortinget bør ta sitt ansvar, som de sier, uansett dette at det nå foreligger et bestemt resultat av folkeavstemningen. Jeg tror for min del at det er ganske urealistisk.

Jeg tror en skal se i øynene at ved det resultat folkeavstemningen ga, blir det - på basis av det forslag denne Regjeringen la fram - ikke noe norsk medlemskap De Europeiske Fellesskap. Det får en bare ta til etterretning. Jeg tror det bare skaper forvirring om en skulle fortsette diskusjonen om selve den realitet.

Men det at en tar det standpunkt, det betyr selvfølgelig ikke at alle problemer er løst eller at alle sorger er slukket. Jeg akter ikke, i hvertfall i det jeg sier her nå, å gå i noen bredde inn på mange av de til dels særegne trekk som preget den debatten som pågikk ikke minst i de siste ukene. Jeg akter heller ikke her å gå i noen særlig bredde inn på de organisasjonsmetoder som etter hvert kom til anvendelse på forskjellig hold når det gjaldt arbeidet med denne spesielle saken. Men jeg vil gjerne si allerede på dette trinn at når det nå er avgjort, ved denne behandling av norsk medlemskap i De Europeiske Fellesskap, at det ikke blir et norsk medlemskap, da bør en også søke å få sanert hurtigst mulig en rekke av de spesielle tiltak som ble satt i verk med den uttrykkelige begrunnelse at det var for å virke med under det som skulle gå forut for folkeavstemningen.

Det føres jo her en ikke helt klart diskusjon rundt på en rekke steder. Det gjelder blant annet Folkebevegelsen, og det gjelder også en rekke andre organer. Vi har ikke noen innflytelse over det. Men for å sanere det som var spesielle vanskeligheter under behandlingen av denne saken, komme inn igjen i det som er ordinære, regulære arbeidsmetoder i arbeiderbevegelsen både i partiet og i fagorganisasjonen, tror jeg det ville være en avgjørende fordel - jeg kan nesten si en forutsetning - at en da også avviker en rekke tiltak som har hatt direkte sammenheng med striden om EF og som ikke har noen tilsvarende begrunnelse ut over det arbeidet som har gått forut for denne folkeavstemningen.

Kanskje jeg også bør føye til dette: Vi var klar over at behandlingen ville bli en påkjønning. Jeg tror jeg har sagt dette i landsstyret før, men det kan for sammenhengens skyld være nyttig å minne om det nå. Da Regjeringen ble dannet, var den - og ikke minst jeg - klar over at markedsakens behandling i Norge hadde kommet uhyre skjevt ut. At det for så vidt var vanskeligere enn det ellers ville vært, at det var mere uklart hva sluttresultatet kunne bli, enn det ellers ville ha vært. Det som jo faktisk skjedde når en fulgte det på nært hold, var at regjeringen Borten i juni 1970 ba om Stortingets fullmakt til forhandlinger om medlemskap. Den fullmakten fikk regjeringen Borten, og dermed gikk hele saken mer eller mindre, og etter som tiden gikk, mer og mer i oppløsning, slik at det i virkeligheten bare var et kaos, et virvar omkring hele behandlingen av denne saken i de siste ukene regjeringen Borten eksisterte og før denne regjering tiltrådte.

I den erklæring denne regjering avga og som ble godkjent både i landsstyret og i stortingsgruppa, ble det presisert at en så det som en viktig oppgave å slutføre disse forhandlingene og forhandle seg fram til vilkårene for medlemskap, slik som siktepunktet hadde vært ved de fullmakter Stortinget gjentatte ganger - sist i juni 1970 - hadde gitt regjeringen.

Det som har skjedd senere, kjenner vi jo alle. Både den organisasjonsmessige, partimessige behandling, fagorganisasjonens behandling, behandlingen i Regjeringen og i Stortinget osv. Den kjenner vi her alle, og det er ikke noen grunn for meg til å gå inn på noen alminnelig repetisjon av det.

Har så vanskelighetene ved sakens behandling vært bedre eller værre enn det en kunne regne med på forhånd? Kanskje - med visse unntak som jeg ikke skal dvele noe særlig ved - så har vel behandlingen gått om lag slik som en måtte vente. Det er klart det har tidvis og på enkelte steder og enkelte punkter vært en ganske hard påkjenning. Men i det store og hele og hensett til sakens art og de stridende oppfatninger som har gjort seg gjeldende her, synes jeg likevel at saksbehandlingen har gått relativt bra. Den har i hvertfall gått så bra at så sant det er en alminnelig vilje til nå å sanere en del av de særtrekk som oppstod på grunn av denne saks bestemte karakter, ligger der fulle muligheter for igjen å sette arbeiderbevegelsen - og med det tenker jeg her på Arbeiderpartiet og fagorganisasjonen - i vanlig arbeidsfør stand igjen og kunne gi seg i kast med de oppgavene som nå under alle omstendigheter melder seg for oss.

Umiddelbart i forbindelse med Gjøvik-møtet, like forut for det, kom det i gang en forsterket diskusjon om hva situasjonen ville være for Arbeiderpartiet og Regjeringen i tilfelle at det ble et nei ved avstemningen, at Regjeringens forslag ikke fikk tilstrekkelig tilslutning. Det som ellers skjedde på Gjøvik, vet jo alle her, var at dels sentralstyret, gruppestyret og Regjeringen, dels et stort møte av faglige tillitsmenn hver for seg vedtok de tilrådingen som ble publisert, tilrådingen i samsvar med landsmøtets vedtak. Tilrådingen om at en skulle stemme ja ved folkeavstemningen.

Men som sagt, i forbindelse med dette ble det med stigende styrke reist spørsmål om hvordan en skulle ta situasjonen hvis det ble nei, og fremfor alt hva Regjeringen skulle gjøre hvis det ble nei. Etttersom dette er et sentralt trekk i dagens situasjon, vil jeg gjerne gå litt nærmere inn på dette.

Saken var jo reist fra forskjellig hold på et meget tidlig tidspunkt. Og for min del holdt jeg meg her lenge tilbake. Ikke i og for seg fordi en ikke på et hvilket som helst tidspunkt kunne resonneret seg fram til en konklusjon, men fordi en her under alle omstendigheter ville bli stilt overfor en meget komplisert situasjon og en situasjon uten synderlig paralleller når en skulle trekke opp det handlingsmønster som kunne bli det aktuelle.

Men ettersom stadig flere kastet seg inn i denne diskusjonen, og ikke minst motstandere av norsk medlemskap ikke bare tok del i denne diskusjonen, men begynte med meget konkrete anvisninger av hva hvordan tingene burde gjøres, så kom den krets som var på Gjøvik-møtet helt klart til at Regjeringen burde gi en beskjed. Saken ble diskutert i det felles møtet av Regjeringen, sentralstyret og gruppestyret. Der ble det ikke gjort noe direkte vedtak. De uttalelser som falt, var stort sett ikke til å misforstå. Der ble det akseptert at Regjeringen selv skulle formulere hva den ville si om saken i forbindelse med dette møtet. I det store møtet av faglige tillitsmenn som ble holdt på Gjøvik, var tonene de samme, kanskje der en litt mindre systematisk diskusjon av dette spesielle problem. Men de uttalelser som falt fra mange kanter, var ikke til å ta feil av.

Det var for så vidt heller ikke den holdning som - så vidt jeg kunne observere - hele vår partipresse tok og i lange tider før selve Gjøvik-møtet.

På Gjøvik hadde Regjeringen, som selvfølgelig er fullt klar over betydningen av det spørsmålet det her dreier seg om, to lange møter om dette. Ett hvor der ikke var forsøkt formulert noen konklusjon og et nytt møte hvor konklusjonen ble forelagt og hvor den ble akseptert. Og den ble tatt som en del av det foredraget jeg holdt på Gjøvik. Siden dette går på sentrale ledd av det som nå foreligger, vil jeg gjerne minne om hva den erklæringen gikk ut på:

"Fra mange mennesker er det spurt hvordan Regjeringen vil stille seg til resultatet av folkeavstemningen. I den senere tid er dette spørsmål reist med økende styrke, særlig fra motstandere av Regjeringens markedsforslag. Regjeringen har derfor funnet det riktig å gi et svar på dette spørsmål.

Det blir spurt hvordan Regjeringen vil stille seg hvis folkeavstemningen 25. september gir et flertall for nei til Regjeringens forslag om at Norge blir medlem av et utvidet Europeisk Fellesskap. Forutsetningen fra Regjeringen er at Storbritannia, Danmark og Irland samtidig blir medlemmer."

De følgende ord vil jeg gjerne understreke her også overfor landsstyret. Det er i og for seg selvfølgeligheter, men av og til kan det være nyttig også å gi selvfølgelighetene form:

"Jeg må her minne om at en regjering utgått av Arbeiderpartiet i første rekke hviler på den aktive støtte den kan få fra Arbeiderpartiets medlemmer og valgere. Uten denne aktive støtte faller grunnlaget for Regjeringen bort. Jeg vet at det er en del som føler det som en vanskelighet at de er skeptiske til Regjeringens markedsforslag, samtidig som de ønsker å støtte Arbeiderpartiet og Regjeringen. I en aktuell situasjon må en imidlertid se i øynene at det ikke er mulig å støtte Regjeringen ved å gå imot dens politikk.

Som kjent har Regjeringen etter langvarig og inngående behandling av markedssaken kommet til at Norge på grunnlag av forhandlingsresultatet bør bli medlem av det Europeiske Fellesskapet. Dette forslag har sterk støtte av Arbeiderpartiets landsmøte og Landsorganisasjonens kongress. Stortingets utenrikskomite har med 10 mot 2 stemmer kommet til samme resultat som Regjeringen.

Forslaget om medlemskap er lagt fram til rådgivende folkeavstemning. Regjeringen ber om folkets tilslutning til at Norge blir medlem av et utvidet EF. Vi håper på støtte fra et flertall for dette forslaget.

Skulle det likevel bli forkastet ved folkeavstemningen, vil det etter Regjeringens vurdering oppstå en meget alvorlig situasjon for vårt land. Et negativt resultat vil ikke løse noen av de problemer som henger sammen med vårt lands forhold til et utvidet Europeisk Fellesskap. Vest-Europa vil under alle omstendigheter videreføre et tidsmessig samarbeid i nye former.

Et slikt negativt resultat vil, slik Regjeringen vurderer det, skape en situasjon som både politisk og praktisk tar bort den nåværende regjeringens virkemuligheter. Regjeringen har bedt om folkets støtte til et viktig forslag, og skulle svaret bli NEI, vil Regjeringen måtte ta følgen av det.

Det ligger i folkets hender å hindre at en slik situasjon oppstår. Et klart JA til Regjeringens forslag er det som vil tjene vårt land både på kort og på lang sikt. Det vil også gi det beste grunnlag for å styrke Arbeiderpartiet som den ledende kraft i norsk politikk."

Dette er ordene. Og de var klare nok så langt de rakk. Men jeg var jo forberedt på, og det snakket vi faktisk om i de siste regjeringssmøte hvor dette ble formet, at vi må ikke tro at spørsmålene stopper der. Det er det samme hvor en stopper en tankerekke som dette, så spør journalister og andre: Men hva deretter? Hva skal så skje her osv. Dette ble da presset også på Gjøvik,

og jeg sa da - og det føler jeg meg for min del helt sikker på; det er mulig vi kommer litt inn på en diskusjon om det i dette møtet - at regjeringsskifter i Norge ^{ikke} foregår på den måte at én regjering av Arbeiderpartiet går, og at en annen regjering av Arbeiderpartiet med et annet mannskap umiddelbart kommer som dens etterfølger. Det er ikke slik regjeringsskifter foregår i et demokratisk land.

Jeg skal si litt om to sider eller to forskjellige områder av den situasjon som er oppstått etter folkeavstemningsresultatet. Først det som er det viktigste: Det som har å gjøre med Norges forhold til Europa, til De Europeiske Fellesskap. Det er selvfølgelig til sjuende og sist et viktigere spørsmål enn disse indrepolitiske ting, selv om også de kan være ganske kompliserte og at det er ganske viktig hvordan de blir handtert.

Men i dag er det jo åpenbart for enhver at ved at det ble et nei-flertall, så har folkeavstemningen ikke løst noe framtidsproblem. Den har gitt svar på det ene spørsmål at Norge i dag ikke skal bli medlem av De Europeiske Fellesskap, men har for øvrig ikke gitt svar eller løsning på noe som helst spørsmål. Dette kunne jeg begrunne meget utførlig, men jeg må prøve å spare tid på det punkt.

Sett i lys av hele den europeiske utvikling som gjorde denne saken aktuell for oss, og sett i lys av at De Europeiske Fellesskap under alle omstendigheter utvikler seg videre år for år, så er det ganske klart at Norge ved her å si nei til den plass det var forhandlet om i forhold til dette fellesskapet i utvikling, til dette utbygde fellesskap, så har flere ting skjedd.

For det første har ikke det skjedd at vi da fortsetter slik vi har vært vant til det nå i de siste årene. Nettopp de endringer som skjer i forbindelse med De Europeiske Fellesskap, gjør at også det Europa som ikke er medlemmer, blir noe annet. Og det gjelder jo da først og fremst ved at Storbritannia blir medlem av De Europeiske Fellesskap. Vi fortsetter ikke slik som før. Vi står på et sted som en må mange år tilbake for å finne maken til. Det som i dag med minst forstyrrelse ville ført videre hele det europeiske samarbeid vi har deltatt i gjennom mange år, var selvfølgelig et vedtak om å ta medlemskapet på de vilkår som det var forhandlet om. Ved å forkaste det er vårt land på sett og vis plassert i et vakuum, hvor en så å si i et tomt rom eller på bar bakke skal begynne å finne ut av hvordan en skal plassere seg i forhold til dette forandrede Europa, et Europa som også i tiden som kommer stadig vil være under forandring.

Det er klart, dette vil i tiden fremover reise en lang rekke meget viktige spørsmål. Og det må jo være rett å si her at de som sloss for å få det resultat som nå er blitt, har heller ikke nå etterpå kunnet gi noe i retning av noe konkret anvisning på hva de mener denne Norges ordning vil fellesskapet skal være.

Dette er da et problem en er stillet overfor, og som selvfølgelig også vil kreve et meget omfattende arbeide i den tiden en nå går til.

Så har en den situasjonen som inntreffer politisk. Hvorfor kan den synes å være komplisert? På sett og vis er den komplisert. Jeg tror et av utgangspunktene for å vurdere disse forhold er at det som har inntrådt, er ikke en parlamentarisk krise. Det som er inntrådt, er en politisk krise. Etter en hvilken som helst definisjon av parlamentarismen hører en folkeavstemning ikke hjemme i den. Hva en måtte mene om folkeavstemning, så er det ikke noe parlamentarisk virkemiddel. Og det er derfor en kan høre så mange slags kommentarer - om jeg skal si det slik - når enkelte forsøker med det en kaller parlamentarismens vanlige regler, å finne vei i den spesielle situasjon vårt land er kommet i politisk ved det resultat av folkeavstemningen som foreligger.

Forholdet er jo det at folkeavstemningen gikk imot ikke bare denne regjering, men folkeavstemningen gikk imot også det store flertall i Stortinget. Det er utgangssituasjonen. Og i vurderingen av hva som så skal følge, kan ikke det vurderes på basis av det en kaller parlamentarismens alminnelige regler. Men en utvei må det jo bli av dette. Og de eneste to skritt som etter min oppfatning her er klare, det er at denne regjering selvfølgelig tar konsekvensen av den erklæring som er avgitt, ^{og} at det neste skritt ikke kan bli en regjering av Arbeiderpartiet. Lengre enn det har jeg aldri villet kommentere dette. Og hvordan så dette vil utvikle seg og hva der kommer til å skje, det vet ingen med hel sikkerhet i dag.

Jeg har liten lyst til å gi meg altfor mye i detalj inn på problemene slik de kan komme til å fortone seg i Stortinget og i det arbeid som etter hvert kommer i gang for å få formet en ny regjering. Det er klart, en eller annen regjering vil bli formet og må bli formet også i denne situasjonen.

Regjeringen vil selvfølgelig også komme til å diskutere den saken meget inngående. Som sagt, i denne tid da det prates så mye rundt omkring og de skal gjenoppfriske Tostrup-kjelleren igjen har jeg sett av et spesialbudskap de har sendt ut osv., så føler jeg meg litt tilbakeholden ved å begynne å spekulere for mye i detaljer om hva et tenkelig forløp av en slik sak kan være.

En ting jeg i kan si er blant annet dette at jeg for min del akter ikke, når dette blir aktuelt og det blir det den 6. oktober, å gi noe helt meningsløst råd. Jeg er fullt klar over både det en kan kalle parlamentarismens alminnelige regler, og jeg er også fullt klar over hva her politiske hensyn tilsier når vi skal ta hensyn til vårt eget parti og dets videre arbeide og vår marsj inn i stortingsvalgåret 1973.

Men på ett eller annet vis vil de fire partier som ikke er i regjeringen, under den prosess en nå kommer inn i måtte gjøre klart hva slags regjering de vil ha. Vil de tre mellompartiene ha en regjering Borten, så får de ytre seg om det. Vil de ha en regjering Eika, får de også ytre seg om det. Har de tre eller fire partier hvert sitt regjeringsalternativ, så får de også gjøre det klart. Vi må ikke her handtere denne saken på en slik måte at vi så å si løser problemet med en eller annen slags borgerlig regjering. De får selv ha den første vurdering av hva slags regjering det er de mener er løsningen i denne situasjonen.

Og vi får gi våre råd. Og det vil dels gjelde meg når jeg skal opp å levere min avskjedssøknad, det vil gjelde Guttorm Hansen når han blir innkalt som gruppeformann. Vi vil måtte gi råd om hvordan selve saksopplegget her skal være for å nå fram til det som er en mulig konklusjon av en indrepolitisk meget komplisert situasjon.

Danskene har på en måte innarbeidet en framgangsmåte som er enklere å gripe til enn de noe varierende framgangsmåter en har brukt i vårt land. Der er det nemlig slik at når det inntreffer en regjeringskrise, uansett hvordan, så innkaller Kongen - eller nå hvis det skjer, Dronningen - lederne for samtlige partier i Folketinget i tur og orden. Og det kan gjenta seg også flere ganger. Det er gjennom denne prosessen at det blir avklart hvor grunnlaget ligger for en mulig regjering. Det er etter en slik prosess at den blir utpekt som blir bedt om å gjøre forsøket med faktisk å danne en regjering.

Når det gjelder det som kommer til å skje i de nærmeste dager, så kommer Stortinget sammen på fredag for å bli oppløst, altså i morgen. Det kommer sammen til den nye termin på mandag for å bli konstituert, tirsdag for å bli formelt åpnet - høytidelig åpnet, som det heter. Og med opplesning av en trontale som er tilpasset denne situasjon rent teknisk, på samme måte som det ble gjort i 1965. Og det er også på det rene at for at Stortinget ikke skal kjøre seg helt fast i høstsesjonen som er kort, med budsjettbehandling og det hele, så vil Regjeringen legge fram det ferdige budsjett og det ferdige nasjonalbudsjett. Det vil skje ved finanstalen på neste fredag den 6. oktober. Og deretter vil Regjeringen levere inn sin avskjedssøknad. Da vil hele den prosess komme i gang som vil måtte føre til en avklaring av hva slags regjering som skal følge etter den nåværende.

Det er klart: dette er ikke noen lett situasjon for vårt parti. Men vi har ikke vært vant til å leve i lette situasjoner. Og jeg vil si det slik at kan vi igjen komme over i våre vanlige samarbeidsformer, så er de politiske spørsmål ikke verre enn at vi skal kunne komme vel gjennom også denne perioden, kunne legge opp et arbeide både politisk og praktisk med sikte på valgåret 1973 slik at vi kan konsolidere, gjenreise og styrke Arbeiderpartiet igjen med sikte på det oppgjøret som kommer i 1973.

Det kunne være fristende i den sammenheng å gå litt inn på en del av de mange politiske oppgaver som under alle omstendigheter melder seg for oss allerede i den nærmeste tid utover, i Stortingets høstsesjon og i vårsesjonen. Her har jo Regjeringen gjort et meget omfattende forarbeide med sikte på at denne regjering skulle vinne folkeavstemningen og fortsette sitt arbeide. Men det er ganske klart at partifessig og politisk sett - det vet vi fra de seks år vi ikke hadde regjering - er jo disse former for planlegging ikke så forskjellig enten en sitter i regjeringsstilling eller ikke sitter i regjeringsstilling.

Så det arbeidet har under alle omstendigheter ikke vært gjort forgjeves. Og det blir vår sak i det som nå blir vår posisjon i tiden fremover, å legge opp arbeidet her slik at vi kan øve maksimal innflytelse. Det var det vi foresatte oss da vi kom ut av regjeringen i 1965. Vi nådde i virkeligheten ganske mange resultater også i de årene. Og det frister meg da til å si at når vi får litt bedre tid på oss til å tenke på også annet enn marked, så har også denne Regjeringen

i de halvannet år den har virket, gjennomført et enormt arbeidsprogram på de vanlige politiske felter som knytter seg Arbeiderpartiets program og vanlige arbeide. Det kan vi redegjøre nærmere for når situasjonen blir bedre avklart og vi får litt bedre tid.

Men også med sikte på vår alminnelige stilling, opplegget av vårt arbeide til valget 1973, får vi nå ta - jeg vil ikke avgi noen spådommer for hele den perioden. Ingen vet sikkert hva der kan komme til å skje i tiden framover. Men vi må her fra skritt til skritt prøve å innrette oss på en slik måte at vi kan bygge opp respekten for partiet. Og jeg holdt på å si ikke minst i denne værhanenes og vaklingenes tid som markedsdebattens tid på mange måter har vært, så spiller det også en stor rolle at en handterer så å si uke for uke på en slik måte at en kan bygge opp respekt ikke bare for vårt parti, men jeg har nesten lyst til å si bygge opp respekt for vårt demokratiske system. Intet hadde vært lettere for Regjeringen - og derunder også for meg personlig - enn å lagt opp en virksomhet i de siste uker og dager som ville forsterket ytterligere den mistro mange mennesker i vårt land på mange måter har fått til det parlamentariske system under en rekke av de ting de har iaktatt i løpet av det siste året.

Jeg tror Arbeiderpartiet har kommet bedre ut av dette enn de fleste politiske partier i Norge. Det er et aktivum vi skal ta vel vare på. Det hører også med til det bilde, det inntrykk av vårt parti vi trenger å ha med oss når vi nå skal legge opp vårt arbeide i tiden framover.

Jeg runder dette av med å si at forutsatt at der på alle hold, på alle hold, er vilje til både politisk og praktisk å sanere en del forhold som har vært begrunnet direkte i forberedelsen til folkeavstemningen og behandlingen av den helt spesielle sak som markeds-saken er, under forutsetning av at alle vil være innstilt på å ta til etterretning den situasjon som nå foreligger - det er blitt nei-flertall, medlemsforslaget er ute av verden - hvis alle er innstilt på å ta opp arbeidet igjen både organisasjonsmessig og politisk på den basis som da faktisk foreligger, så skal Arbeiderpartiet kunne komme vel gjennom dette. Jeg gjentar noe jeg sa mang en gang i de lange år, som ikke var noen år i ørkenen for oss: Det var rike arbeidsår også de seks årene vi ikke hadde regjering. Men det var da av og til grunn til å si, og jeg gjentar det her: Regjering eller ikke regjering, det er ikke det avgjørende for Arbeiderpartiet. Vi har levd i perioder

både med det ene og det annet, og vi har kommet vel igjennom det. Dere vil også vite at min grunnoppfatning er den at generelt sett gjør et parti når det har tilstrekkelig styrke og det ikke er stilt overfor en massiv koalisjon, en massiv motstander med flertall i Stortinget, så er det min oppfatning at et parti får gjort mest når det har regjeringen. Det er stadig min oppfatning.

Men det gir ikke svaret på de nærmeste skritt framover. Når det gjelder den utviklingen vi nå kommer inn i. Det er for så vidt forbløffende at en del mennesker utenfor vårt parti, men som beveger seg i disse grenseland som er flerpartibefolket for tiden, gjorde en stor sak av for noen måneder siden at Regjeringen behøvde ingen å bekymre seg om, sa de. Det sa Reidar T. Larsen, det sa Gustavsen: For dere kan være så sikre på at de femten som sitter i Regjeringen er blitt så glad i de taburettene at derfra lar de seg ikke fjerne hvis de ikke blir hivd ut av dem. Det er også et inntrykk av politisk virksomhet og av parlamentarisk demokrati som jeg ikke ønsker å medvirke til.

Derfor er vi nødt til å legge dette arbeidet opp på en slik måte at de borgerlige partier får selv klarlegge hvilket ansvar de er rede til å ta i den situasjon som her er skapt. Så får vi innrette oss på uten regjering - senere eventuelt med regjering - å gjøre det best mulige ut av situasjonen. Søke å gjøre gjeldende i aktuell norsk politikk den store styrke som arbeiderbevegelsen under alle omstendigheter har når vi godtar våre egne programmer, om jeg kan uttrykke det sånn, og når vi i rimelig grad kan trekke i hop de veldige krefter som stadig er norsk arbeiderbevegelse.

+ + + +